

Спіс літаратуры

1. **Блінава, Э. Д.** Моўныя адзінкі і кантэкст / Э. Д. Блінава, Н. В. Гаўрош, М. Ц. Кавалёва [і інш.]. – Мінск : Выш. шк., 1992. – 271 с.
2. **Гаўрош, Н. В.** Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў / Н. В. Гаўрош, Н. М. Няжковіч. – Мінск : Выш. шк., 2012. – 638 с.
3. **Ларин, Б. А.** Эстетика слова и язык писателей : избр. статьи / Б. А. Ларин ; вступ. статья А. В. Фёдорова. – Ленинград : Худож. лит., 1973. – 283 с.
4. **Лойка, А.** Паэт нараджаецца не аднойчы / А. Лойка // Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 2001. – Т. 1. – С. 7–49.
5. **Лойка, А.** Як агонь, як вада... : раман-эсэ пра Янку Купалу / А. Лойка. – Мінск : Маст. літ., 1984. – 486 с.
6. **Москвин, В. П.** Стилистика русского языка : теоретический курс / В. П. Москвин. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 630 с.
7. **Пешковский, А. М.** Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики / А. М. Пешковский. – М.; Ленинград : Гос. изд-во, 1930. – 176 с.
8. **Разанаў, А.** Сума немагчымасцяў : зномы / А. Разанаў. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2009. – 122 с.
9. **Тынянов, Ю. Н.** История литературы. Критика / Ю. Н. Тынянов. – СПб. : Азбука-классика, 2001. – 512 с.

Алена БАГАМОЛАВА

Максіму Багдановічу

Добрай раніцы табе, Максімка!
 Добры дзень табе, Максім!
 Вечар добры табе, Максіме!
 130 гадоў ты побач
 з намі ўсімі.
 І жывеш ты ў вершах,
 І ніхто не ведае,
 які верш твой лепшы.
 ...Гэта ж трэба было так,
 гэта ж трэба
 Без сварак і звадак
 Ляцець да неба!
 Гэта ж трэба было так казаць
 Пра родныя нівы
 і родныя хаты...
 І пра пяскі далёкае Егіпецкай зямлі...
 І так садзіць не ў Беларусі
 Васількі заўзята,
 Каб праз гады яны і прарасталі,
 і цвілі!..
 Гэта ж трэба было так,
 Гэта ж трэба...

Таямніцы слова

Васіль СТАРЫЧОНАК,
 доктар філалагічных навук

СВЕТ ЧЫСТАЙ КРАСЫ І ШЧЫРАЙ ПАЭЗІІ

МЕТАФАРЫЧНЫЯ НАМІНАЦЫІ Ў ПАЭЗІІ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Максіма Багдановіча называюць зоркай беларускай паэзіі. Яго параўноўваюць з метэарытамі, які, згараючы, асвятляе ўсё навокал. “Надтрэснутае сэрца” яго да канца заставалася мужным, гераічным, бо паэт бясконца верыў у народ і родны край і ў вершах выказаў самыя шчырыя прызнанні любові да роднай зямлі.

Творчасць Максіма Багдановіча – паэта, празаіка, удумлівага перакладчыка, публіцыста, наватара, майстра еўрапейскага ўзроўню – гэта тонкае адчуванне прыгажосці, маляўнічы свет прыроды, трапяткія пачуцці і глыбокія перажыванні, філасофскі роздум аб быцці чалавека, яго лучнасці з непарыўным у часе і прасторы Сусветам.

Адна з адметных рыс творчай манеры М. Багдановіча – уменне выкарыстоўваць сэнсавы патэнцыял слова, яго першасныя і другасныя значэнні, іх розныя камбінацыі. Сярод другасных намінацый найбольш пашыраны метафары і эпітэты, якія сінтэзуюць пазнавальныя працэсы, эмпірычны вопыт, культурныя здабыткі народа, выступаюць у якасці спецыфічнага сродку рэалізацыі чалавекам яго пазнавальных адносін

да навакольнага свету, спасціжэння ім межаў гэтага свету і разумення свайго месца ў часе і працягласці прасторы. Характар выкарыстання тропы “не менш павучальны, чым паэтава асваенне строфікі, рыфмоўкі, інструментарыя верша”, што ў цэлым стварае арыгінальнасць і ўзорнасць стылю аўтара [2, с. 26].

Асноўная тэма творчасці М. Багдановіча – жыццё ва ўсёй яго шматграннасці і гарманічнасці. «Сем цыклаў першай часткі “Вянка” – гэта як бы сем выхадаў паэта ў кола жыццёвых абставін, у кола матываў і праблем, што ўзнікаюць у сувязях чалавека з прыродай, чалавека з грамадствам», – зазначаў Алег Лойка [2, с. 17]. Паэт бачыць моц і красу беларускай прыроды: бяскрайняе мора збажыны, густыя лясы, духмяныя лугі і палі. Ён чуе, як *дрыжаць ад ветру зоркі, расце ў цішы трава*, як *срэбрам грукіе крыніца*, пра што шэпча *галасок вецярка*. Казачнаму беларускаму краю, населенаму лесунамі, вадзянікамі, русалкамі і іншымі міфічнымі істотамі, паэт прысвяціў цыкл вершаў “У зачарованым царстве” (“Вадзянік”, “Лясун”, “Змяіны цар”, “Возера”). У вершах гэтага цыкла спалучыліся вобразы народнай

фантазіі і паэтычныя ўяўленні М. Багдановіча, злілася душа паэта з царствам светлай прыроды. Туман над возерам – не туман, а срэбраныя сеці, якія цягне ў вышыню “белы заплаканы” месяц і ў якіх русалкі заблуталі косы. Дождж – гэта павуціна, якую снуюць павукі, што жывуць у хмарах, і сама хмара фантазіяй паэта ўвасабляецца ў вобразе панурай вялізнай жывёлы, якая марудна па шыры неба праплывае. Маланка – агністы меч, гром – удары гэтага мяча па жывёле, а дождж не што іншае, як халодныя бічы крывы, якія сцякаюць уніз [3, с. 37].

Адзін з вершаў цыкла “Прывет табе, жыццё на волі!..” – узор удалага выкарыстання вобразна-выяўленчых сродкаў. Аўтар спалучае прыём персаніфікацыі з генітыўнымі і атрыбутыўнымі метафарамі *дубоў павець, лісьцяў сець, лахмоціц ценяў, парваных дзіры, чырвоны веер*, што дазваляе перадаць шматколернасць летняга дня, змену фарбаў пры надыходзе вечара і ночы, разнастайнасць і красу жыцця наогул.

Многія з твораў М. Багдановіча звязаны з сімвалізацыяй жыццёвага шляху чалавека, яго долі, лёсу, адлюстраваннем разнастайных аспектаў быцця чалавека. Невыпадкова паэт сцвярджае, што чалавечае жыццё (у параўнанні з вечнасцю) вельмі кароткае, і пражыць яго трэба ярка, шырока:

*Жывеш не вечна, чалавек, –
Перажыві ж у момант век!
Каб хвалявалася жыццё,
Каб больш разгону ў ім было,
Каб цераз край душы чуціце
Не раз, не два пайшло!
Жыві і цэльнасці шукай,
Аб шыраце духоўнай дбай.*

Традыцыйныя параўнанні жыцця чалавека з дарогай, сцежкай, шляхам знаходзяць увасабленне ў многіх вершах: *Шмат у нашым жыцці ёсць дарог; / І спытаем сябе: для чаго мы / Па далёкіх і розных пуцях / Адзінока йшлі ў край невядомы?; Быць можа, пуціна жыцця / Лягла пярэцёнкам.* Часам такія параўнанні напаяюцца маркерамі адзіноты, адмежавання, адасобленасці: *На іншыя сцежкі жыццё нас звяртае, / Па-своему кожны свой век пражывае.* Асабліва ярка тэма адзіноцтва выяўляецца ў вершы “С. Палуяну”:

*Ты быў, як месяц, адзінокі:
Самотна жыў, самотна ўмёр.
Хоць свет і людны, і шырокі, –
Ты быў, як месяц, адзінокі.*

Чалавеку, як сцвярджаецца ў філасофскіх трактатах, трэба часцей глядзець на зоры, каб адчуць сябе часцінкай адзінага і вечна зменлівага Сусвету. Багдановічаў позірк на зоры метафарыч-

ны, бо суправаджаецца не заўсёды традыцыйнымі асацыяцыямі тыпу *зор грамада, вянкi зорак, пасеў зор, пыл зор, хараводы зор, пацеркі зор, узоры зор* і інш. Паэт бачыць, як ззяе серабром іголак **зор грамада**; як праз цемень выглядаюць **зорак дрыжачых вянкi**; як блішчыць у небе **зор пасеў**; як праз імглу праступае маленькіх, мілых **зор дрыжачы, срэбны пыл**; як **узор прыгожых пекных зор гарыць у цемні небасхіла**. Не застаецца па-за ўвагай паэта і вечны спадарожнік Зямлі – маркотны месяц (бледны рог), які служыць для Сонца люстэркам і валодае магутнай багатырскай сілай, можа накрыць палі палатном, пракласці праз раку светлы шлях, пакрыць срэбнай рызай раздолле сініх снягоў, цягнуць з возера срэбныя сеці.

Паэт імкнецца адказаць на самае галоўнае пытанне існасці. У невялікім па памеры вершы “Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...” адчуваюцца пульс і глыбіня складанага чалавечага жыцця, хада вечнага і ў той жа час імгненнага часу, лучнасць усяго жывога і нежывога, непарыўная сувязь з кожнай часцінкай сусвету, трывога за лёс людзей і планеты:

*Хто мы такія?
Толькі падарожныя, – папутнікі сярод нябёс.
На што ж на зямлі
Сваркі і звадкі, боль і горыч,
Калі ўсе мы разам ляцім
Да зор?*

Некаторыя вобразы-метафары выступаюць у якасці своеасаблівых сімвалаў. Так, сімваламі роднага краю, радзімы, жыццёвай стойкасці і вернасці Бацькаўшчыне лічацца аб’ёмныя па семантыцы і поўныя ўзнёслага і патрыятычнага гучання словы і спалучэнні *маці-краіна, васілёк, пагоня, зерне* (вершы “Слуцкія ткачыхі”, “Паміж пяскаў Егіпецкай зямлі...”, “Пагоня”).

Максім Багдановіч выкарыстоўвае самыя розныя тыпы метафарычных структур. Пашыраны метафарычныя пераасэнсаванні па вонкавым падабенстве, сферай-крыніцай якіх выступае практычна бясконцы свет ва ўсіх яго выявах і праявах, дзе носьбіты мовы знаходзяць пэўныя асацыяцыі з практычна неабмежаванай колькасцю прадметаў і з’яў рэчаіснасці: *Мне сіняй галоўкай ківае наш родны, забыты ў цяні васілёк; Сонца зайшло! Яркі-чырвоныя, жоўтыя, бурныя / Барозны ў небе яно правяло; Навакол усё наветра / У струнах сонца залатых; А к ночы свой чырвоны веер / У небе сонца разварне; У небе месяца праглянуў бледны рог; Закрасавалі чаішчкі лілей; Але вось наветра рассяяе агністы меч і зіхаціць вясёла; Пала раса, у палёх загарэліся пацеркі мілых жоўта-чырвоных агнёў; Іскрацца зорак сняжынкi маркотна.*

У групу метафар па вонкавым падабенстве ўключаюцца народна-паэтычныя асацыяцыі ка-

ханай дзяўчыны з зорнымі свяціламі, што, хутчэй за ўсё, абумоўлена яркасцю зорак. Акцэнт у семантычнай мадэлі “зорка (сонца)” – “каханая дзяўчына” робіцца на вонкавым абліччы дзяўчыны, яе прыгажосці: *Магда, Магдачка, / Мая зоранька ясная, / Маё сонейка прэкраснае; Не, зорка, мне было не больна, бачыла адно душа, / Як ты свяжа і хараша.* Да ліку традыцыйных адносяцца параўнанні дзяўчыны з дрэвамі, раслінамі і кветкамі, што звязана са шматколернасцю кветак, іх духмянасцю, незвычайнай формай дрэў: *Магда, Магдачка, / Мая кветачка-пралесачка, / Не кахацца мне, хлопцу, з табою, / Ваяводы старога дачкою; Аня, Анечка, / Мая ёлачка зялёная.*

Фіксуецца значная колькасць псіхалагічных метафар, якія пераважна скіраваны не на выяўленне душэўнага пад’ёму і страснасці, а на перадачу цяжкага душэўнага стану, нервовага ўзбуджэння, трывогі, неспакою, гневу. “Паэта выдзяляе паміж завільх праяў сваёй душы толькі пачуццё нуды, тугі і безнадзейнасці” [1, с. 74]. Таму заканамерна для дыскурсу М. Багдановіча выкарыстанне назоўнікаў *змрок, імгла, гнеў, лёд, смутак: Накрыла ясны твар дзявочы / Задумы сумная імгла; Над зямлёю – імгла, у душы маёй змрок; Поўна з краем чаша гневу майго / На людскія грахі ды бясчыннасці; Лёд халодны ў душы; Сумна мне, а ў сэрцы смутак ціха запявае.* Часта пераасэнсоўваюцца словы, у сэнсавых структурах якіх фіксуецца першасны лексіка-семантычны варыянт (далей ЛСВ) ‘агонь, полымя’: *Любоў мяне мучыць і паліць някельным агнём; У душы гарыць агонь нуды – пануры, чорны. / У душы ўспляснуў агонь! Яго заліла муць... / І сэрцу беднаму так больна!* Радзей у сэнсавых структурах полісемантаў *агонь, аганёк* выражаецца значэнне веры, надзеі, душэўнага пад’ёму: *Агонь гарачы веры; Душа у паэта... нябесным агнём абагрэта; І гараць аганьком вочы змучаных твараў.*

Квантытатыўныя метафары М. Багдановіча заснаваны на падабенстве фізічных параметраў прадметных сутнасцей, іх колькасці, памеры, велічыні, аб’ёме, глыбіні і інш. У працэсе метафарызацыі ўключаюцца першасныя ЛСВ назоўнікаў *вір, мора, рой, гара, хмара: вір людскі, віры людзей, мора вывесак, рой хмарачак, горы перлаў, хмары камароў.* Квантытатыўная метафара *рэчка* характарызуецца гіпербалічнасцю і атаясамліваннем воднай плыні з унутраным станам чалавека, яго пачуццямі, перажываннямі: *Ты стамілася, змарнела, слёз праліла рэчку.* Прыём гіпербалы выкарыстоўваецца ў вершы “Страцім-лебедзь”, у цэнтры ўвагі якога – сімвалічны вобраз гордай і непакорнай, самаахвярнай птушкі, што адмовілася ад выратавання, не захацела змяніць шырокія і свабодныя марскія прасторы на вузкі Ноеў каўчэг. Паэт падкрэслівае фізічныя здоль-

насці страціма-лебедзя, яго сілу, бясстрашнасць, магутны палёт, у якім узмахі крылаў нагадваюць шум бору, гул мяцельцы:

*Страцім-лебедзь – горды, моцны птах.
Узмахне крылом – быццам бор шуміць,
Узмахне другім – як мяцель гудзіць.*

Метафарычныя пераасэнсаванні гукавога тыпу характарызуюцца антрапамарфізмам і звычайна ажыццяўляюцца ў кірунку ад гукаў чалавека да падобных нечым шуму дрэў, завывання ветру, гукаў розных прадметаў: *І гімн спявае жабаву хор; Плакала лета, зямлю пакідаючы; А тут толькі плачуць асіны / Ды б’юцца галіны альхі; За сцяной запявае завея; І аб чым шэпча ім галасок вецярка; Бярозы шапталіся; Ноч шапача русалкам “Засніце”; Вецер дзіка стагнаў; Ды хто ж пачуе, як спявае, / Як стогне тэлеграфны стоўп?; Толькі вецер асенні, начны / Ў полі сумна гудзіць і няе; Лаза зялёная жаліцца-шуміць; Міла бомы смяюцца ў цішы; А за сцяной смяецца поле.*

Антрапамарфічныя метафары *бацька, сястрыца* на аснове мнагамернай і шырокай асацыяцыі ‘што-н. блізкае, роднае, арганічна звязанае’ аб’ядноўваюць чалавека і навакольнае асяроддзе: *Прыпадыме бацька Нёман / На хрыбце магутным лёд; Ці не ты, сястрыца, / Ці не ты ліеіся, срэбная рака?* Антрапамарфічныя ЛСВ полісеманта *царыца* трывала замацаваліся ў літаратурнай норме з абагульненым значэннем ‘тое, што вылучаецца сярод іншых у якіх-н. адносінах’. Для М. Багдановіча *царыца* – гэта вадзіца: *Пакланюся я табе, царыца, / Чыстая сцюдзёная вадзіца.*

Квалітатыўныя метафары-субстантывы *пазалота, серабро, срэбра, медзь, сажы, а таксама метафары-ад’ектывы залаты, срэбны* дазваляюць паэту больш дакладна апісаць колеравую палітру нябёс, воднай плыні, асенняга вечара, а таксама палёў, асветленых месяцам: *Памеркла нябёс пазалота; Нябёсы з медзі; Халодным срэбрам ззяюць хвалі / Між гор ліючайся ракі; Чарнеецца сажыю вечар; Месяц... неба, і лес, і палі серабром аблівае; У люстэрка – месяц залаты; Пусціць сонца залатую іглу; Глядзі: па ўсёй зямлі святой / Шырокай хваляй залатой / Без краю блішча збожжа мора; Поле нікне ў срэбным тумане; Русалкі... рвуць і блутаюць срэбныя ніці.*

У сэнсавай структуры полісемантаў *скарынка, маска* фіксуюцца лакатыўныя лексіка-семантычныя варыянты ‘снежнае покрыва зямлі’, ‘верхні зацвярдзелы слой чаго-н.’: *І “ачуня старана”! / Я пад яе зімовай маскай – / Пад снегам – бачу твар вясны; Шпарка апануўшыся, вылецелі мы, каб паглядзець, што робіцца на Вілейцы, напраламваць скарынку лёду сярод калюжын.*

Зоасемічная метафара *жывёла* не столькі атаясамлівае найменне жывёлы з хмарай, колькі

ўказвае на яе вялікі памер, нагрувашчанасць, павольнасць руху: *Панурая, вялізная жывёла / Па шыры неба ў даль марудна праплывае.*

Максім Багдановіч шырока выкарыстоўвае ўвесь спектр семантыкі слова і яго кантэкставага спалучэння, стварае яркія, непаўторныя вобразы і метафары, прычым не заўсёды на базе вядомых мадэлей і формул. Індывідуальна-аўтарскія метафары актывізуюць увагу адрасата, служаць дадатковай вобразнай характарыстыкай да тых прымет, якія ўзуальна замацаваліся за дадзенай слоўнікавай адзінкай. Менавіта таму інтэнсіўнасць метафары, яе больш-менш канкрэтнае значэнне раскрываецца ў межах пэўных тэкставых фрагментаў, якія дазваляюць слову маніфеставаць сваю семантыку праз суму прыкмет і значэнняў іншых слоў і тым самым ствараць перадумовы для нечаканых і інтуітыўных прыпадабненняў. Усё гэта прыводзіць да парушэння канцэптואльных межаў таксаноміі, стварэння спецыфічных семантычных мадэлей, арыентаваных на збліжэнне самых розных лексічных адзінак, нетрадыцыйных і нечаканых атаясамліванняў і параўнанняў. Так, у невялікім вершы “Да дзяўчыны” паходка дзяўчыны параўноўваецца з рытмам, а яе сінія вочы – з рыфмай: *Змоўклі вершы мае прад табой: іх красу зацяняюць / Рытмы паходкі тваёй, сінія рыфмы вачэй.*

Выбар прыкмет для атаясамлівання не заўсёды падпарадкоўваецца законам лагічнай мэтазгоднасці і часта адбываецца ў адпаведнасці з суб’ектыўна-аўтарскім асацыятыўным мысленнем. Так, цыферблат для М. Багдановіча – гэта *пільны сведка мінулых учынкаў*. Праз *дымчаты крышталі празрыста-цёмнай ночы* паэт бачыць зьяненне людскіх вачэй. У адным з санетаў аўтар заклікае *рассеяць лёгкі змрок прамовы, сваёй душы праліць святло*.

У паэтычным дыскурсе Максіма Багдановіча даволі часта ўжываецца назоўнік *думка* ў шматлікіх яго кантэкставых акружэннях. Так, у спалучэнні гэтага назоўніка з дзеясловам *мільгануць* актуалізуецца тэмпаральная сема, часавы паказчык якой ўказвае на кароткачасовасць існавання думкі, яе з’яўленне і хуткае знікненне: *Стралою думка мільганула / І ўраз жа знікла, патанула*. Завяршэнне думкі, яе спыненне фіксуецца ў дзеяслове *развеецца*: *І развееліся хмары змрочных дум*. У спалучэнні назоўніка *думка* з дзеясловамі *мкнуцца*, *закружыцца*, *ліцца* выражаецца агульнае інварыянтнае значэнне ‘рухацца, з’яўляцца, праносіцца’: *І думкі мкнуцца мімаволі / Туды, дзе расцвіла вясна; Думкі нудныя зноў закружыцца, / Сэрца чулае зноў забаліць; Думкі з розуму ліюцца, / Пачуццё з душы бяжыць*. У гэтых выпадках назіраецца цікавы метафарычны працэс, калі дзеясловы з першаснымі значэннямі ру-

ху, дзеяння разам з назоўнікам *думка* становяцца запатрабаванымі для абзначэння абстрактных ментальных працэсаў.

Максім Багдановіч часта выкарыстоўвае прыём нанізвання метафар, іх паслядоўнага разгортвання, што спрыяе стварэнню ёмістага сэнсава-зрокавага малюнка, узмацненню ўражання ад яго. Часцей за ўсё ланцугі метафар носяць апісальны характар з паслядоўным пералічэннем якіх-небудзь падзей, фактаў, прыродных з’яў: *Шырокай хваляй залатой / Без краю блішча збожжа мора; Уоцца змейкай срэбрыстай дарожкі. / Брызгі золата ў небе блішчаць. / І маркотныя месяцы рожкі / Праз марозную мелу зіхацяць*. У метафарызаваным кантэксте адно і тое ж слова можа паўтарацца некалькі разоў, што дазваляе сканцэнтраваць увагу на прадмеце апісання, сэнсава і лагічна вылучыць найбольш важныя думкі: *На глухіх вулках – ноч глухая, / Не менш глухі людскі натоўп; Сэрца без кропелькі зла, сэрца без кропелькі шкод; Калі хлопца я шчыра любіла, – / Да яго сцяжынку пралажыла. / Ішла сцяжынка – дайшла да расстання: / Тут і скончылася нашае каханне*.

У “Апокрыфе”, які называюць апафеозам мастацтва і мастака, вылучаюцца два вобразы-ўвасабленні: *колас* – сімвал штодзённага хлеба, *васілёк* – сімвал красы. Завяршаецца “Апокрыф” словамі Хрыста: “Добра быць коласам; але ічаслівы той, каму дадзена быць васільком. Бо на што каласы, каля няма васількоў?” І з пазіцыі нашых дзён можна смела сцвярджаць, што васількі Максіма Багдановіча не завялі, а квітнеюць рознымі фарбамі, адценнямі і пералівамі ў словах і музыцы, вабяць і прыцягваюць да сябе ўсё больш і больш чытачоў, натхняюць многіх паэтаў, мастакоў, скульптараў, кампазітараў. “Паэт, – як вобразна нагадаў адзін з паслядоўнікаў М. Багдановіча, – нараджаецца не аднойчы. Ён нараджаецца мільёны разоў – зноў і зноў, ва ўсё новых і новых сваіх чытачах” [2, с. 48]. І, магчыма, дзякуючы паэту сёння “красуе жыта, і красуюць у ім васількі; віруе жыццё, і нараджаецца ў ім прыгажосць; жыве паэзія і вечна свеціць нам і вабіць сваёй загадкай” [4, с. 208].

Спіс літаратуры

1. **Вазнясенскі, А.** Паэтыка Максіма Багдановіча / А. Вазнясенскі // Максім Багдановіч: вядомы і невядомы: зб. літаратуразнаўчых і архіўных матэрыялаў. – Мінск: ЛіМ, 2011. – С. 58–123.
2. **Лойка, А.** Паэт нараджаецца не аднойчы / А. Лойка // Поўны збор твораў: у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – Т. 1. – С. 7–49.
3. **Піятуховіч, М.** Максім Багдановіч як паэта імпрэсіяністы / М. Піятуховіч // Максім Багдановіч: вядомы і невядомы: зб. літаратуразнаўчых і архіўных матэрыялаў. – Мінск: ЛіМ, 2011. – С. 32–40.
4. **Стральцоў, М.** Загадка Багдановіча / М. Стральцоў // Максім Багдановіч. Пясняр чыстае красы: успаміны, артыкулы, прысвячэнні. – Мінск: Маст. літ., 2011. – С. 156–208.